

MICHELIN

RPA

ERGO
HESTIA

*Zielony
Przewodnik*

Partner wydawniczy @Bezdroża

Tytuł oryginału

Afrique du Sud, Swaziland. Le Guide Vert

Tłumaczenie

AD LITTERAM Justyna Nowakowska

Redaktor prowadzący

Paweł Sondej

Redakcja

Mariusz Miodek

Korekta

Urszula Czerwińska

Projekt graficzny

Christelle Le Déan, Sandro Borel (środek)

Laurent Muller (okładka)

Skład i fotoedycja

Sabina Binek

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

Księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?berpa1>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie 1

ISBN 978-83-283-4622-2

Copyright © Le Guide Vert Michelin – Michelin & cie

Copyright © for the Polish Edition by Helion, 2018

- **Kup książkę**
- **Poleć książkę**
- **Oceń książkę**

- **Księgarnia internetowa**
- **Lubię to!**
- Nasza społeczność**

© gudiokovandrey/Fotolia.com

Regiony opisane w przewodniku:

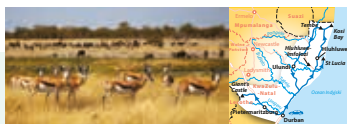
(zob. mapa okładowa)

1	Prowincja Przylądkowa Zachodnia	s. 123
2	Prowincja Przylądkowa Wschodnia	s. 229
3	Karru Wielkie	s. 255
4	KwaZulu-Natal	s. 275
5	Zululand	s. 321
6	Gauteng i Prowincja Północno-Zachodnia	s. 339
7	Mpumalanga	s. 385
8	Limpopo	s. 423
9	Suazi	s. 431
10	Środkowa część RPA	s. 443
11	Prowincja Przylądkowa Północna	s. 461

Kup książkę

Poleć książkę

SPIS TREŚCI

© N. Calame / Fotolia.com

ZOBACZ KONIECZNIE

Najpiękniejsze miejsca oznaczone
gwiazdkami 8

NIE PRZEGAP

Niezapomniane przeżycia 12

PROPONOWANE TRASY

Najciekawsze wycieczki 20

ORGANIZACJA PODRÓŻY

RODZAJ POBYTU **30**

TRANSPORT **31**

Samolotem 31

PRZED WYJAZDEM **32**

Pogoda 32

Przydatne adresy 32

Formalności 33

Noclegi 34

Budżet 35

Wyżywienie 37

INFORMACJE A-Z **38**

KALENDARIUM WYDARZEŃ **52**

O RPA

WSPÓŁCZESNA RPA **56**

Południowoafrykańczycy 56

Tęczowe państwo 60

Gospodarka 62

Języki 64

PRZYRODA I PEJZAŻE **66**

Ukształtowanie
terenu 66

Fauna 69

Flora 74

HISTORIA **76**

Od prehistorii do przybycia
Europejczyków 76

Początki kolonizacji 77

Anglicy kontra Xhosa (Khosa) 78

Konflikty między Burami
i Anglikami 80

Zuluska epopeja 80

Zagrożone republiki burskie 82

Od Afrikanerdom po apartheid 85

Czas sprzeciwu 86

Ciężar dziedzictwa 91

KALENDARIUM **92**

TRADYCJE I SZTUKA ŻYCIA **94**

Religia 94

Ceremonie i święta 96

Stroje i biżuteria 98

Rzemiosło 100

Stadionowi bogowie 101

SZTUKA I KULTURA **102**

Malarstwo naskalne 102

Malarstwo 102

Architektura: od chat po drapacze
chmur 105

Literatura 107

Muzyka 109

Taniec – między tradycją
i awangardą 110

Teatr 110

Kino 111

WINO I KUCHNIA **112**

Południowoafrykańskie wina 112

Kuchnia 113

GŁOSARIUSZ **116**

Kup książkę

Poleć książkę

ODKRYWANIE RPA

1 PROWINCJA PRZYLĄDKOWA ZACHODNIA (WESTERN CAPE)

Kapsztad	126
Półwysep Przylądkowy	154
Kraina winnic	164
Overberg	176
Dolina Breede River	185
Zachodnie wybrzeże i Cederberg	192
Karru Małe	200
Garden Route	214

2 PROWINCJA PRZYLĄDKOWA WSCHODNIA (EASTERN CAPE)

Sunshine Coast i Ciskei – bantustan dla ludu Xhosa	232
Transkei i Dzikie Wybrzeże	250

3 KARRU WIELKIE

Karru Wielkie, z Cradock do Calvinii	256
---	-----

4 KWAZULU-NATAL

Durban i wybrzeże	278
Pietermaritzburg i Midlands Meander	299
Góry Smocze	308

5 ZULULAND

W samym sercu Zululandu	322
Maputaland, rezerwaty w Zululandzie	327

6 GAUTENG I PROWINCJA PÓŁNOCNO-ZACHODNIA (NORTH WEST)

Johannesburg	342
Pretoria (Tshwane)	363
Maropeng i Magaliesberg	374
Sun City i Pilanesberg	379

7 MPUMALANGA

Przeprawa przez Mpumalangę ...	388
Park Narodowy Krugera i prywatne rezerwaty przyrody	403
Barberton	418

8 LIMPOPO

Waterberg i Mapungubwe	424
------------------------------	-----

9 SUAZI

Królestwo Suazi (Królestwo eSwatini)	432
---	-----

10 ŚRODKOWA CZĘŚĆ RPA

Kimberley	444
Wolne Państwo (Free State)	450

11 PROWINCJA PRZYLĄDKOWA PÓŁNOCNA (NORTHERN CAPE)

Kalahari, od Springbok do Kimberley	464
--	-----

Indeks	479
Słowniczek	490
Spis map i planów	493

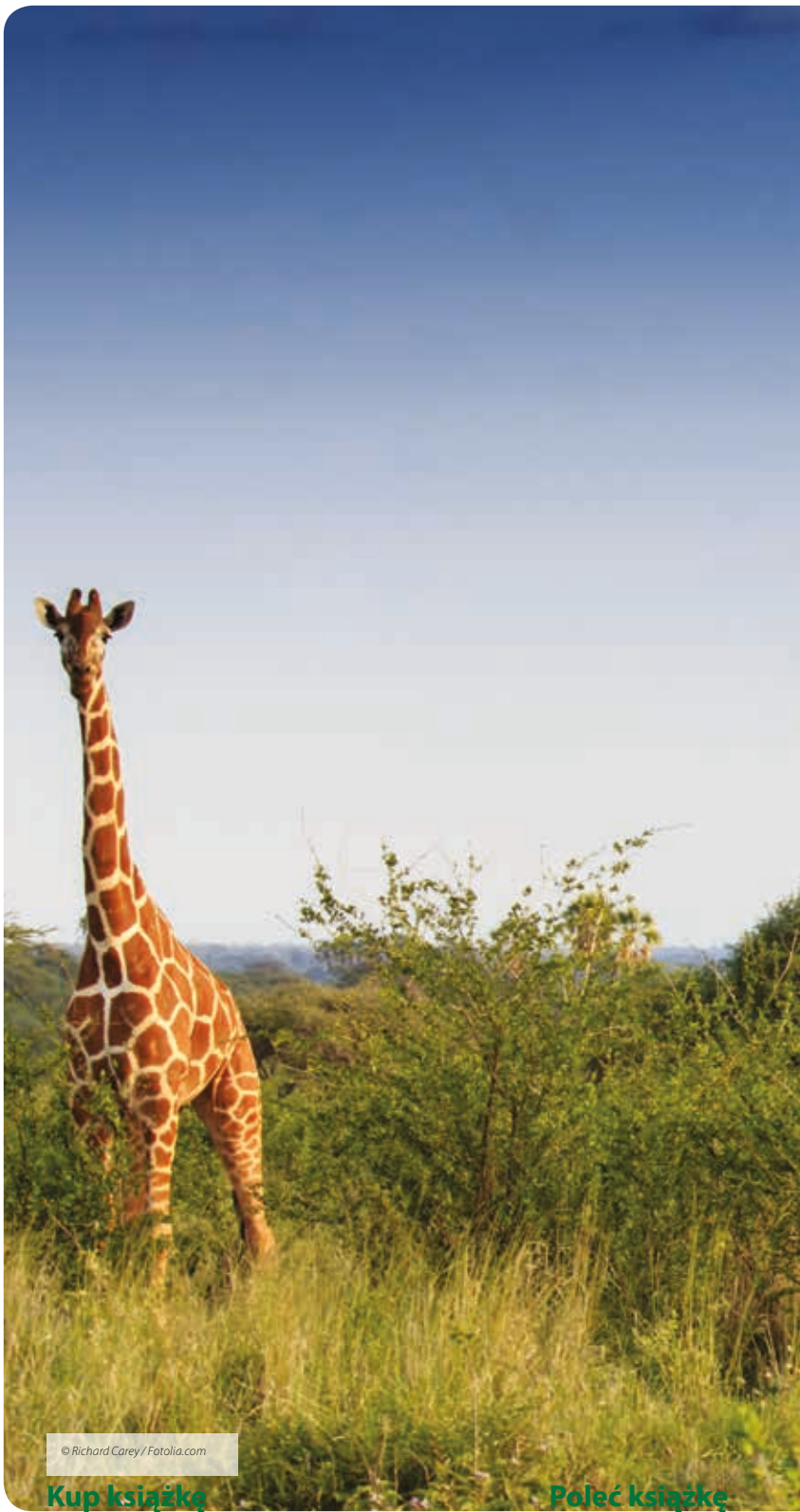
ZOB. INFORMACJE
PRAKTYCZNE DOTYCZĄCE
POSZCZEGÓLNYCH MIEJSC

Kup książkę

Poleć książkę

© Richard Carey / Fotolia.com

Kup książkę

Poleć książkę

ODKRYWANIE RPA

Kup książkę

Poleć książkę

Widok z Góry Stołowej
© JeanPhilippe / Fotolia.com

Kup książkę

Poleć książkę

Prowincja Przylądkowa Zachodnia **1**

Western Cape

▶ KAPSZTAD★★★	126
▶ PÓŁWYSEP PRZYLĄDKOWY★★★	154
▶ KRAINA WINNIC★★	164
▶ OVERBERG★★	176
▶ DOLINA BREEDE RIVER★	185
▶ ZACHODNIE WYBRZEŻE I CEDERBERG★	192
▶ KARRU MAŁE★★	200
▶ GARDEN ROUTE★	214

Kapsztad

Cape Town, Kaapstad

3 740 000 mieszkańców

Kapsztad – nazwa, która nieodparcie kojarzy się z Przylądkiem Dobrej Nadziei, wysokie góry, które o zachodzie słońca spowija czerwona poświata, multum lokali, które kuszą smakami, atmosfera godna miejsca, które stanowi połączenie kurortu, miasta rozrywki i ośrodka kultury... Ukochana stolica mieszkańców Republiki Południowej Afryki to tygiel, w którym mieszają się tysiące wpływów, to skrawek Afryki, który porasta głównie śródziemnomorska roślinność. Stolica położona w głębi zatoki, w miejscu dobrze osłoniętym od wiatru, to wyszukany mariaż Starego i Nowego Świata, starych holenderskich domów i szklanych drapaczy chmur, wybornych dań kuchni europejskiej i wyrafinowanych smaków Afryki. Zaledwie 70 km na południe od miasta mieszają się wody dwóch oceanów – Atlantycznego i Indyjskiego. Centrum miasta, skulone w cieniu okazałych gór, wydaje się dziwnie małe, ale za położonym na zachodzie wzgórzem Signal Hill rozciąga się rozległa dzielnica Sea Point z bajkowymi plażami. Na wschodzie i na południu leżą dzielnice Obserwatory i Rosebank graniczące z Cape Flats, niezmiernymi wzrokiem równinami smaganymi przez wiatry. To tu znajdują się *townships* ciągnące się aż do zatoki False Bay – warto tu zajrzeć, zejść z utartych ścieżek i odkryć, w towarzystwie roztropnego przewodnika, przedmieścia niewątpliwie zaniedbane, ale tętniące życiem i dumne.

INFORMACJE PRAKTYCZNE S. 142

INFORMACJA TURYSTYCZNA

Cape Town Tourism – www.capetown.travel - Pinnacle Building, na rogu ulic Burg & Castle St. - **Plan II B2** - ☎ 021 487 68 00 - pn.–pt. 8.00–18.00 (17.00 IV–IX), sb. 8.30–13.00, nd. 9.00–13.00; V&A Waterfront - **Plan I B1** - ☎ 021 408 76 00 - 9.00–21.00; lotnisko - ☎ 021 934 19 49 - 6.00–21.00, weekendy 8.00–20.00; Table Mountain, Lower Cableway Station, Tafelberg Rd - **Plan I B2** - ☎ 021 487 57 68 - 8.30–16.30. Liczne broszury, rezerwacja hoteli, bilety wstępu do parków narodowych i terenów Cape Nature Conservation, zwrot VAT. Miła i staranna obsługa.

POŁOŻENIE

Mapa regionu A2 (s. 124–125) Zob. ramka s. 131.

ZOBACZ KONIECZNIE

Spacer po starówce i wizyta w jednej z miejscowych restauracji. Wjazd kolejką linową na Górę Stołową. Popołudnie na Waterfront, zwiedzanie MOCAA i podziwianie widoków z tarasu baru The Silo Rooftop.

ORGANIZACJA CZASU

Starówkę można zwiedzać na piechotę (czas zwiedzania: jeden dzień). Wieczorem i w weekendy należy unikać centrum (wszystko jest pozamykane). Niezależnie od pory roku warto zabrać ze sobą ciepły sweter lub bluzę.

DLA DZIECI

Zwiedzanie Two Oceans Aquarium, South African Museum i Planetarium.

Kup książkę

Poleć książkę

City Hall

© michaeljung / Shutterstock.com

1

Zwiedzanie Kapsztadu

Czas zwiedzania: minimum dwa dni.

★ **W SAMYM SERCU CITY** Plan II s. 130

Czas zwiedzania: pół dnia.

Czworobok, który wyznaczają **Long Street, Wale Street, Adderley Street i Strand Street**, jest handlowym sercem Kapsztadu. Za dnia uliczki, które przecinają się pod kątem prostym, są wyjątkowo zatłoczone i gwarne, ale późnym popołudniem nagle pustoszeją. Choć poziom bezpieczeństwa się poprawił, to po 17.00 centrum miasta jest nadal niezbyt bezpiecznym miejscem i staje się królestwem różnej maści nieszczęślików.

Groote Kerk Plan II B2

Pn.–pt. 10.00–14.00.

Obok Slave Lodge wznosi się skromna, szara sylwetka „wielkiego kościoła”, czyli główne miejsce kultu Holenderskiego Kościoła Reformowanego. W kościele spoczywa kilka ważnych osobistości, m.in. gubernator Simon Van der Stel. Piękna ambona ozdobiona dekoracją rzeźbiarską wspiera się na dwóch lwach, które symbolizują władzę i wiarę.

Idziemy Adderley Street i skręcamy w lewo w **Church Street**, ulicę częściowo stanowiącą deptak, który co niedziela przemienia się w **pchli targ**. Na parterach większości pięknych domów (początek XX w.), które wznoszą się wzdłuż ulicy, mieszczą się sklepy z antykami i galerie sztuki.

Church Street przecina **St George's Mall**, wąską handlową ulicę (wyłączoną z ruchu kołowego), na której można znaleźć nie tylko liczne punkty z pamiątkami, ale i sklepy z **diamentami**, do których lepiej nie wchodzić, jeśli nie jesteśmy ekspertami od kamieni szlachetnych.

Idziemy w dół St George's Mall, za Church St. skręcamy w lewo w Longmarket St.

Kup książkę

Poleć książkę

PROWINCJA PRZYLĄDKOWA ZACHODNIA

Kup książkę

Poleć książkę

PROWINCJA PRZYLĄDKOWA ZACHODNIA

NOCLEGI

Ashanti Lodge.....	1
City Lodge.....	2
Daddy Long Legs.....	3
iKhaya Lodge.....	5
Lady Hamilton.....	6
Man and Tree House.....	7
Mount Nelson Hotel.....	8
Purple House.....	9
Southern Sun The Cullinan.....	10
The Westin.....	11

RESTAURACJE

Addis in Cape.....	1
Anatoli.....	3
Chefs Warehouse.....	6
Col'cacchio.....	7
Eastern Food Bazaar.....	8
Ginja.....	9
La Petite Tarte.....	10
Marco's African Place.....	11
New York Bagels.....	12
Osteria Tarantino.....	13

Raw and Roxy.....	14
Royale Eatery.....	15
Savoy Cabbage.....	16
Societi Bistro.....	18
Sushi Box.....	17
The Shortmarket Club.....	19
95 Keerom.....	22

Kup książkę

Poleć książkę

POŁOŻENIE

City Bowl/Zabytkowe centrum miasta

Starówka to dzielnica położona w niecce, którą tworzą zbocza Signal Hill, Lion's Rump i Lion's Head (669 m n.p.m.). Układ zabudowy wyznaczają wąskie ulice przecinające się pod kątem prostym z **Long Street**, która na południu przechodzi w **Kloof Street**. Większość muzeów i zabytków znajduje się wokół **Company's Gardens**, rozległych terenów zielonych położonych w samym sercu **City**.

Bo-Kaap (Plan II A2), dawna dzielnica malajska, rozciąga się na zboczu wzgórza na północny zachód od centrum.

Waterfront (Plan I C1), wielkie centrum handlowo-rozrywkowe, powstało w dokach starego portu wokół Alfred Basin i Victoria Basin.

W południowej części City Bowl znajdują się dzielnice mieszkaniowe **Tamboerskloof**, **Gardens** i **Oranjezicht (Plan I powiększenie)**, których ozdobą są piękne domy w stylu Cape Dutch i wiktoriańskim na zboczach **Góry Stołowej**. W tych dzielnicach można znaleźć różne obiekty noclegowe typu B & B.

Nabrzeże Plan I A–B1

Na zachód od Signal Hill, Lion's Rump i Lion's Head rozciągają się dzielnice handlowe położone **nad brzegiem morza**, między **High Level Street** i **Main Street**, które wspinają się po stromym zachodnim zboczu Signal Hill. W tej części miasta nie ma zbyt wielu atrakcji turystycznych, ale nie brakuje tu obiektów noclegowych.

Na wschód od City Bowl/Southern Suburbs (Plan I D2)

W dzielnicy **Observatory**, położonej niedaleko uniwersytetu i szpitala **Groote Schuur**, działa wiele nocnych klubów, które co wieczór wypełniają się studentami.

★ Greenmarket Square AB2

Nazwa skweru pochodzi od rolników, którzy w XVIII w. sprzedawali w tym miejscu warzywa. Plac, który otaczają piękne budynki w stylu art déco i secesyjnym, nieustannie tętni życiem (z wyjątkiem niedzieli) dzięki wielobarwnemu targowi, na którym można kupić przedmioty pochodzące w większości z zachodniej Afryki. Warto targować się o cenę maski lub figurki, pomocna będzie znajomość francuskiego, bo większość sprzedawców to Senegalczycy.

W południowym narożniku placu wznosi się **Old Town House**★ (☎ 021 481 39 33 - www.iziko.org.za - pn.–sb. 10.00–17.00 - 20 ZAR, 6–18 lat 10 ZAR), biały budynek w stylu Cape Dutch, zwieńczony wieżyczką dzwonnicy z 1755 r. Wewnątrz kryje się piękna **Michaelis Collection**★; miłośnicy **malarstwa flamandzkiego** docenią obecność płócien znanych mistrzów, takich jak Ruysdael, Van Dyck czy Frans Hals. Przechodzimy przez Greenmarket Square, idąc wzdłuż Burg Street. Mijamy centrum informacji turystycznej (po lewej) na rogu Castle Street, idziemy aż do **Strand Street**, długiej i szerokiej alei oplatającej północną część miasta.

★ Koopmans-de Wet House B1–2

35 Strand St. - ☎ 021 481 39 33 - www.iziko.org.za - czw.-pt. 9.00–16.00 - 20 ZAR, 6–18 lat 10 ZAR.

Piękny budynek w stylu georgiańskim. Ta okazała arystokratyczna rezydencja z końca XVIII w. jest wypełniona licznymi meblami i przedmiotami z tego samego okresu. Fasadę zaprojektował prawdopodobnie francuski architekt Louis-Michel Thibault. Skracamy w lewo i idziemy aż do **Long Street**, jednej z najgłośniejszych ulic Kapsztadu, na odcinku położonym na południe od Wale Street nie brakuje sklepów i restauracji.

Przechodzimy przez Long St. i idziemy Strand St. ok. 300 m

Kup książkę

Poleć książkę

Historia Kapsztadu

PIERWSI MIESZKAŃCY

Okolice Kapsztadu były zamieszkałe na długo przed przybyciem Europejczyków. Ludzie osiedlili się na tych ziemiach kilka tysięcy lat wcześniej, w okresie paleolitu górnego, o czym świadczy szkielet liczący 15 tys. lat, odnaleziony w jaskini niedaleko Kalk Bay. W V w. p.n.e. w okolicy zamieszkały ludy San (Buszmeni) i Khoikhoi (daw. Hotentoci) (zob. rozdział „Historia” s. 76). Buszmeni, którzy upodabiali sobie zbieranie muszli, żyli na wydmach w pobliżu morza. Khoikhoi prowadzili koczowniczy tryb życia i zajmowali się głównie pasterstwem. Stopniowo Khoikhoi zaczęli zyskiwać przewagę nad Buszmenami i zepchnęli tych ostatnich w głąb lądu. Kiedy Europejczycy dotarli na południe Afryki, miejscowa fauna zachwycała swym bogactwem (słonie, hipopotamy itd.), ale drzewa rosły jedynie na terenach górskich. Większość gatunków roślin, które porastają okolice Kapsztadu, została wprowadzona przez europejskich kolonistów na przestrzeni wieków.

ZDOBYWCY OD STRONY MORZA

Jako pierwsi do południowych krańców Afryki dotarli Portugalczycy – szukając morskiej drogi do Indii, żeglarz **Bartolomeu Dias** opłynął przylądek na końcu kontynentu w 1488 r. W czasie sztormu fale zepchnęły go na wschód, w stronę wybrzeża i w ten sposób dotarł do zatoki, która dziś nosi miano Mossel Bay. Nazwał to miejsce „Przylądkiem Burz”, ale król Portugalii Jan II wołał bardziej optymistyczną nazwę – **Przylądek Dobrej Nadziei**. Pierwszym Portugalczykiem, który dotarł w okolice dzisiejszego Kapsztadu, był **Antonio de Saldanha**. Odważny zarówno na morzu, jak i na lądzie, postanowił wspiąć się na wzniesienie nazwane później Górą Stołową i pozostawił po sobie pamiątkę, wycinając krzyż w kamieniu na szczycie Lion's Head. Portugalczycy nigdy nie odważyli się skolonizować tych terenów. Nie bez przyczyny. Próba wykradzenia była ludowi Khoikhoi zakończyła się tragicznie – wicekról portugalskich Indii **Francisco de Almeida** i jego załoga składająca się z 75 ludzi ponieśli śmierć w starciu z miejscową ludnością w 1510 r. To nie wróżyło dobrze dalszym stosunkom europejsko-afrykańskim.

PRZYBYCIE HOLENDRÓW

Na początku XVII w. Holendrzy zastąpili Portugalczyków na szlaku do Indii i stworzyli faktorię handlową pod szyldem **VOC** (*Verreigde Oost-Indische Compagnie*), czyli Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej. Zasadniczym celem placówki było zapewnienie zaopatrzenia statkom kursującym między Europą i Dalekim Wschodem. 6 kwietnia 1652 r. do zatoki wpłynęły trzy statki z materiałami niezbędnymi do budowy fortu i szpitala, wyprawą z osadnikami dowodził **Jan Van Riebeeck**, 23-letni lekarz. W miejscu, w którym obecnie wznosi się Zamek Dobrej Nadziei, postawiono pierwsze budynki i stworzono ogród warzywny zapewniający żywność dla załóg statków. Holendrzy szybko zorientowali się, że okolica ma rolniczy potencjał. Na przestrzeni zaledwie kilku lat uprawa zbóż i winnej latorośli rozwinęła się na tyle, że władze zezwoliły niektórym członkom VOC na własne uprawy.

NIEWOLNICY I HUGENOCI

Kapsztad podlegał bezpośrednio gubernatorowi Holenderskich Indii Wschodnich z siedzibą w Batawii (obecna Dżakarta). VOC zajmowała się handlem niewolnikami, do Afryki przywieziono ich z Azji i Madagaskaru. Osadnicy stopniowo spychali lud

Khoikhoi coraz dalej w głąb lądu. Aby ograniczyć do minimum kontakty między rdzenną ludnością i przybyszami, Van Riebeeck polecił w 1658 r. zasadzić wzdłuż zachodniego zbocza Góry Stołowej żywopłot z migdałowców, który oddzielił obie społeczności. Z czasem drewniany fort zastąpiono solidną kamienną fortecą. **Simon Van der Stel**, który dowodził kolonią w Kapsztadzie przez 20 lat od 1679 r., postawił na rozwój rolnictwa, stworzenie plantacji dębów, a także wprowadzenie licznych europejskich i azjatyckich gatunków drzew. To w owym czasie kilkuset francuskich **hugenotów**, którzy po odwołaniu edyktu nantejskiego schronili się przed prześladowaniami w Holandii, zachęcono do osiedlenia się w okolicach Kapsztadu. Francuscy rzemieślnicy i wytwórcy wina przyczynili się znacząco do rozwoju kolonii.

ZAJĘCIE KAPSZTADU PRZEZ BRYTYJCZYKÓW

W miarę jak rosła liczba europejskich osadników, członkowie plemienia Khoikhoi wycofywali się coraz dalej w głąb lądu. Bliskie relacje, jakie nawiązali niewolnicy i przedstawiciele ludu Khoikhoi, dały początek **populacjom mieszanym**. W tym samym czasie zniszczeniu uległy lasy porastające tereny górskie i miejscowa fauna, taka była cena nadmiernej eksploatacji tych ziem. Pod koniec XVIII w. holenderska kolonia zaczęła chylić się ku upadkowi, a wpływy Brytyjczyków rosły. W czasie wojen napoleońskich Brytyjczycy zdobyli Kapsztad, który oficjalnie objęli w posiadanie 13 sierpnia 1814 r. po szeregu bitew z Holendrami. Anglicy zakazali handlu niewolnikami i przyznali przedstawicielom populacji mieszanej niektóre prawa polityczne. Tym samym holenderscy osadnicy zwani **Burami** zostali niemal zrównani w prawach z populacją mieszaną. To skłoniło ich do rozpoczęcia **Wielkiego Treku** (Great Trek), migracji na północ (zob. rozdział „Historia”, s. 80), której celem było założenie państwa zgodnego z własnymi oczekiwaniami. Brytyjczycy wzmocnili swą pozycję w Kapsztadzie.

OD WOJEN BURSKICH PO APARTHEID

Otwarcie Kanału Sueskiego w 1869 r. było dla Kapsztadu bolesnym ciosem. Niemniej jednak odkrycie złóż złota i diamentów zapewniło portowemu miastu nowy okres dobrobytu, którego źródłem stały się bogactwa ukryte w głębi lądu. Miasto, które nie uczestniczyło bezpośrednio w II wojnie burskiej (1899–1902), czerpało korzyści z obecności kilkuset tysięcy brytyjskich żołnierzy wysiadających na ląd w miejscowym porcie. Mimo że Kapsztad jako jedyna prowincja uznawał niektóre prawa polityczne ludności o innym kolorze skóry niż biała, nastąpił odwrót od liberalizmu, wprowadzono w 1948 r. **apartheid**, który pozbawił przedstawicieli populacji mieszanej prawa do głosowania. Władze zamieniły zachodnią część prowincji w „strefę zarezerwowaną dla populacji mieszanej”, zabraniając czarnoskórej ludności osiedlania się i pracy na tym obszarze. Pokłosiem tej rasistowskiej polityki było powstanie **townships**, zamieszkałych przez tysiące czarnoskórych, którzy przybyli w te strony w poszukiwaniu pracy, i którym wciąż grozi odesłanie do miejsca pochodzenia.

ROZWÓJ PEŁEN SPRZECZNOŚCI

Ponad 20 lat po upadku apartheidu poszczególne dzielnice miasta nadal są odzwierciedleniem segregacji rasowej narzuconej przez dawny system polityczny. Zmiany widoczne są w sferze ludzkich zachowań. W miejscach publicznych coraz częściej można zobaczyć mieszane pary, zwłaszcza na Waterfront i w dzielnicy uniwersyteckiej Observatory. Pod względem obyczajów Kapsztad pozostaje wierny liberalnym tradycjom i szczyci się mianem bardzo tolerancyjnego miasta dla homoseksualistów i lesbijek, pod tym względem ustępując jedynie San Francisco.

PROWINCJA PRZYLĄDKOWA ZACHODNIA

★ Evangelical Lutheran Church A1

☎ 021 421 5854 - www.lutheranchurch.org.za - pn.–pt. 10.00–14.00.

Kościół luterński, którego znakiem rozpoznawczym jest barokowa fasada, został wzniesiony w 1781 r. po przyznaniu wolności wyznania protestantom niebędącym kalwinistami. Zwiedzając wnętrze, warto zwrócić uwagę na ambonę wspartą na barkach dwóch siłaczy z drewna tekowego.

Po obu stronach kościoła wznoszą się piękne budowle z XVIII w. – po lewej **Sexton's House**, w którym mieści się holenderska ambasada, a po prawej **Martin Melck House**, dawna plebania (1781), w której murach działa obecnie **Gold of Africa Museum** (pn.–sb. 9.30–17.00 - 20 ZAR). Prywatne muzeum, które należy do spółki górniczej Anglogold, prezentuje słynną **kolleksję biżuterii Barbier-Mueller** pochodzącej z czasów Królestwa Aszanti (obecna Ghana).

★ DZIELNICA BO-KAAP (DZIELNICA MALAJSKA) Plan II A1–2

Czas zwiedzania: 2 godz.

Malay Quarter, dzielnica muzułmańska, potocznie zwana **Bo-Kaap** (dosł. „górny Kapsztad”), obejmuje południowe zbocza Signal Hill, na których wznoszą się domy, które przypominają kolorowe prostopadłościany, i meczety, z których dobiega głos muezina. Część mieszkańców dzielnicy to potomkowie muzułmańskich niewolników, których Holendrzy przywieźli ze swoich azjatyckich kolonii. Historycy szacują, że na ponad 5 tys. niewolników, którzy trafili do Kapsztadu przed 1818 r. niecały 1% pochodził z Malezji. Większość niewolników sprowadzono z Indonezji, Ceylonu, południowych Indii i Madagaskaru. Z biegiem lat do muzułmańskich niewolników dołączyli ludzie wypędzeni z holenderskich Indii, wśród nich szejek Yussuf, który w XVII w. założył w Kapsztadzie wspólnotę muzułmańską. Jego grób znajduje się w Macassar, niedaleko False Bay.

Idziemy w górę Strand St., przechodzimy przez Buitengracht St., następnie skręcamy w lewo w Rose St., główną ulicę dzielnicy malajskiej.

Bo-Kaap Museum

☎ 021 481 39 38 - www.iziko.org.za - pn.–sb. 9.00–16.00 - 20 ZAR, 6–18 lat 10 ZAR.

Zbiory muzeum, które mieści się w holenderskim domu z XVIII w., są dosyć skromne. Nic w tym dziwnego, bowiem dawni niewolnicy nie posiadali zbyt wiele. W muzeum można obejrzeć m.in. tradycyjną suknię ślubną i formy do fezów (nakryć głowy w kształcie ściętego stożka).

Idąc w górę Longmarket Street, można podziwiać piękny **widok** na port. W południe rozlega się tu huk salwy armatniej – to odgłos wystrzału z **Noon Gun** (Plan I B1). Salwa, która oddawana jest codziennie od stu lat (z wyjątkiem niedzieli), informuje mieszkańców Kapsztadu, że właśnie wybiło południe.

★★ WATERFRONT Plan I BC1

Czas zwiedzania: pół dnia (najlepiej po południu).

Wieczorem lepiej zrezygnować z pokonywania pieszo trasy z centrum miasta do Waterfront. Na miejsce można dojechać taksówką lub autobusem, który odjeżdża z dworca głównego przy Adderley St.

Centrum handlowo-rozrywkowe, które powstało w 1996 r. w dawnych dokach na skraju **Alfred i Victoria Basins**, stało się jedną z najważniejszych atrakcji turystycznych Kapsztadu. O każdej porze dnia jest tu tłoczno. Bogata i zróżnicowana oferta gastronomiczna, liczne sklepy, muzeum MOCAA, akwarium i hotele oferujące komfort na „międzynarodowym” poziomie czynią centrum obowiązkowym punktem na mapie Kapsztadu. Na parterze ogromnego **Victoria Wharf Shopping Centre** (☎ 021 408 75 00 - www.waterfront.co.za - 9.00–21.00) znajduje się niewielki punkt informacyjny. Jest tu ponad 70 restauracji i ogromny kompleks kinowy (zob. „Sport i rozrywka”).

Kup książkę

Poleć książkę

★★ Zeitz Museum of Contemporary Art Africa (MOCAA) Plan I B1

☎ 021 418 78 55 - www.zeitzmocaa.museum - codz. oprócz wt. 10.00–18.00 (22.00 pt.) - 190 ZAR (95 ZAR w 1. pt. mies.), osoby poniżej 18. r.ż.: wstęp wolny.

Największe muzeum sztuki współczesnej w Afryce otworzyło swe podwoje pod koniec 2017 r. i już stanowi konkurencję dla londyńskiego Tate Modern, nowojorskiego MoMA i paryskiego Centrum Pompidou. Muzeum, które jest owocem współpracy między V&A Waterfront (wnętrza) i Jochenem Zeitzem, byłym prezesem spółki Puma (zbiory), zajmuje dziewięć pięter nowego budynku i część gigantycznego portowego **spichlerza** (57 m wysokości), zbudowanego w 1921 r. i wyłączanego z użytku w 2001 r. Projekt przekształcenia budynku opracował architekt Thomas Heatherwick, który postawił sobie za cel zachowanie jak największej liczby oryginalnych elementów architektonicznych, zabytkowe elementy można podziwiać w szczególności w częściowo otwartym **atrium**★★, w którym umieszczono windy. W muzeum znajduje się **kolleksja Zeitza**★★★, największe zbiory współczesnej sztuki afrykańskiej (i jej odmian) na świecie. Dzieła takich renomowanych artystów jak Chris Ofili, Kudzanai Chiurai, Kehinde Wiley, Glenn Ligon, Marlene Dumas, Wangechi Mutu i Julie Mehretu rozmieszczone są na 4 poziomach (6000 m²). W budynku znajduje się m.in. **ogród rzeźb**★ (na dachu), restauracja z widokiem na morze, księgarnia, laboratorium badawcze, czytelnia.

Okolice Alfred Basin Plan I B1

Wsiadamy do Water Taxi, która odpływa z nabrzeża nr 6 i płynie przez Victoria Basin do Pierhead znajdującego się u stóp **Old Clocktower**, gdzie mieści się **Cape Town Tourism** (9.00–21.00). Kiedyś w wieży z czerwonej cegły (1882) mieścił się kapitał. Po drodze można zobaczyć wrzaskliwą **kolonię fok**★, które uczyniły okolice wieży swoim domem. Następnie kierujemy się w górę North Quay.

Idąc wzdłuż **Victoria & Alfred Hotel**, docieramy do magazynu, w którym działa **Watershed** (10.00–18.00), targ, na którym można kupić południowoafrykańskie rzemiosło.

Pasjonaci morskich opowieści powinni wybrać się do **Maritime Centre** (☎ 021 405 28 80 - www.iziko.org.za - 10.00–17.00 - 20 ZAR, 6–18 lat 10 ZAR) w dawnym suchym doku znajdującym się równolegle do Craft Market.

Na uwagę zasługuje również akwarium (zob. poniżej).

★★ Two Oceans Aquarium Plan I B1

☎ 021 418 38 23 - www.aquarium.co.za - 9.30–18.00 - 175 ZAR, 14–17 lat 130 ZAR, 4–13 lat 85 ZAR, dzieci do 4 r.ż.: wstęp wolny.

👤 To gigantyczne akwarium jest najbardziej interesującą atrakcją na Waterfront (oprócz MOCAA). Centrum prezentuje morską faunę i florę południowoafrykańskich brzegów dwóch oceanów – Indyjskiego i Atlantyckiego. Dzięki zmyślnemu mechanizmowi, który umożliwia codzienną wymianę wody morskiej i symuluje ruch fal, mieszkańcy akwarium żyją w warunkach zbliżonych do naturalnych. Największe wrażenie robi ogromny zbiornik, w którym kilkumetrowe rekiny pływają spokojnie, nie zwracając uwagi na nurków. Osoby posiadające patent nurkowy mogą spotkać się oko w oko z rekinem (nakarmionym do syta) i wziąć udział w widowisku przygotowanym przez obsługę akwarium – ku uciesze zgromadzonych widzów.

★★ DZIELNICA OGRODÓW Plan II A3

Czas zwiedzania: pół dnia.

Dzielnica, która rozciąga się po obu stronach Orange Street, zawdzięcza swoją nazwę **Company's Gardens**, czyli kompleksowi ogródków warzywnych i sadów (18 ha), które stworzono w 1652 r. i które przez długi okres zapewniały zapasy żywności dla załóg statków. Obecnie po grządkach sałaty i szpalerach winorośli nie ma już śladu, a obszar 6 ha obsadzony jest różami i palmami. To przyjemne miejsce spacerowe, choć po zmroku lepiej nie zapuszczać się w te okolice. **Government**

Kup książkę

Poleć książkę

PROWINCJA PRZYLĄDKOWA ZACHODNIA

Avenue, długa, prosta aleja z dębami i drzewkami cytrynowymi, przecina ogrody i prowadzi do południowych granic parku, kończąc się na wprost wejścia do **Mount Nelson Hotel**. Dostojną budowlę w stylu wiktoriańskim poprzedzają monumentalny portyk i aleja obsadzona palmami, które zbudowano w 1924 r. w dowód uznania dla księcia Walii.

Wyruszymy spod Mount Nelson Hotel i idziemy Government Av.

Bertram House Plan II A3

☎ 021 481 39 72 - www.iziko.org.za - zamkn. na czas remontu.

Elegancki dom w stylu georgiańskim, wzniesiony w latach 30. XIX w. i wypełniony kunsztownymi meblami z XVIII i XIX w. Wewnątrz znajdują się piękne **zbiory chińskiej porcelany**★ i sreber.

Idziemy dalej ok. 300 m zacienioną Government Avenue. Docieramy do brukowanego placu, ozdobionego fontannami, rzeźbami i pomnikami. W okolicznych budynkach mieści się kilka muzeów.

★★ South African Museum/ Planetarium Plan II A3

☎ 021 481 38 00 - www.iziko.org.za - kafeateria i sklep z pamiątkami. Muzeum: 9.00–17.00 - 30 ZAR, 6–18 lat 15 ZAR.

👤 Największe muzeum w RPA posiada w swoich zbiorach eksponaty etnograficzne, geologiczne, archeologiczne, a także liczne eksponaty związane z historią naturalną i fauną południowej Afryki. Na parterze można podziwiać ekspozycję prezentującą warunki życia plemion **San** i **Khoi** (dioramy i postaci z wosku). Na uwagę zasługują również malowidła naskalne z różnych regionów i seria **głów z Lydenburga**★, łupkowych figurek o religijnym przeznaczeniu, pochodzących z VI w., wykonanych przez lud rolno-pasterski z Mpumalanga. Na 1. piętrze umieszczono szkielety wielorybów i kaszalotów, które górują nad dużą salą wypełnioną pokrzykiwaniami delfinów i walen. Miłośnicy astronomii, którzy pragną zaznajomić się z układem gwiazd na południowej półkuli, powinni wybrać się do **planetarium** (10.00–17.00; 60 ZAR, dzieci poniżej 18 r.ż. 20 ZAR). Po drodze warto zwrócić uwagę na meteoryty prezentowane w holu.

Po wyjściu z muzeum skręcamy w prawo, przechodzimy przez Government Av. i skręcamy w aleję prowadzącą do South African National Gallery.

★★ South African National Gallery Plan II A3

☎ 021 481 39 70 - www.iziko.org.za - 10.00–17.00 - 30 ZAR, 6–18 lat 15 ZAR - sympatyczna kafeateria.

Muzeum przybliży obecne nurty sztuki południowoafrykańskiej, która oscyluje między aktywizmem a bardziej tradycyjną estetyką. Odkąd apartheid odszedł w zapomnienie, galeria próbuje promować afrykańskich artystów, którzy wcześniej nie mieli praktycznie żadnej siły przebicia.

Idziemy do Hatfield Street i wchodzimy do **South African Jewish Museum (Plan II B3)** (☎ 021 465 15 46 - www.sajewishmuseum.co.za - nd.-czw. 10.00–17.00, pt. 10.00–14.00 - zamkn. w święta żydowskie - 60 ZAR, dzieci poniżej 12 r.ż. wstęp wolny). To interesujące muzeum prezentuje interaktywną wystawę ukazującą religijne, społeczne i polityczne życie Żydów w RPA. **Synagoga** pochodzi z końca lat 60. XIX w. W podziemiach muzeum można podziwiać „**sztetl**”★, tradycyjne miasteczko z Litwy, skąd pochodzi większość 80 tys. Żydów mieszkających obecnie w RPA. *Wracamy do ogrodów i ponownie przechodzimy przez Government Av., aby wejść do Company's Garden (wejście na wprost National Gallery).*

★ Company's Gardens Plan II A2

☎ 021 426 13 57 - 7.00–19.00 zimą, 7.30–20.30 latem.

W tym „ogrodzie w ogrodzie”, obsadzonym roślinami z całego świata, grasują szare wiewiórki, które niczego się nie boją. Ozdobą parku są stawy, ogród japoński i położona pośrodku kompleksu woliera. W cieniu ogromnego eukaliptusa

Kup książkę

Poleć książkę

znajduje się restauracja **The Gardens**, w której można odpocząć lub posilić się. Po drodze mijamy pomnik **Cecila Johna Rhodes'a** (1853–1902), który stał się symbolem brytyjskiego imperializmu w Afryce (zob. s. 83).

Skręcamy w pierwszą aleję w prawo i wychodzimy na Government Avenue na wprost **Tuynhuysa**★ (Plan II A2). Ten elegancki budynek z 1795 r. to dawna siedziba Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej. Budynek jest zamknięty dla zwiedzających, obecnie mieści się w nim biuro prezydenta RPA, w którym głowa państwa urzęduje od lutego do marca.

Idziemy w lewo aż do gmachu parlamentu.

★ **Parlament** Plan II A2

☎ 021 403 21 23 - www.parliament.gov.za - możliwość bezpłatnego zwiedzania: pn.–pt. 9.00, 10.00, 11.00 i 12.00, wejście od Parliament St., wymagany paszport.

Okazały budynek z czerwonej cegły zwieńczony dekoracją z białego kamienia (1885) to miejsce, w którym odbywają się obrady Parlamentu Republiki Południowej Afryki.

Wchodzimy ponownie na teren Botanical Gardens i idziemy aż do National Library.

★ **National Library of South Africa** Plan II A2

☎ 021 403 21 23 - www.nlsa.ac.za - pn.–pt. 9.00–17.00, śr. od 10.00.

Warto zwrócić uwagę na klasycystyczną fasadę ozdobioną ośmioma kolumnami w porządku korynckim. Twórcy gmachu biblioteki wzorowali się na brytyjskim muzeum Fitzwilliam w Cambridge. W budynku (1818) przechowywane są wszystkie egzemplarze tytułów wydanych w kraju.

★ **St George's Cathedral** Plan II A2

☎ 021 424 7360 - www.sgcathedral.co.za - wt.–pt. 9.00–13.00.

Anglikańska katedra (1901) jest dobrze znana przedstawicielom wszystkich wyznań, bo to właśnie tutaj odprawiał nabożeństwa arcybiskup **Desmond Tutu**, który w 1984 r. otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla (zob. s. 119).

Po wyjściu z St George's Cathedral warto spojrzeć w prawo, na klasycystyczną fasadę **Slave Lodge** (Plan II B2). Jak sama nazwa wskazuje, w czasach świetności Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej budynek pełnił rolę baraku sypialnego dla niewolników, następnie w jego wnętrzu mieścili się kolejno poczta, biblioteka i sąd.

★★ **DZIELNICA ZAMKU** Plan II B2

Czas zwiedzania: 2 godz.

Dzielnice położone na wschód od Adderley Street powstały później niż centrum miasta i na przestrzeni wieków przeszły wiele zmian. Dzielnica rozciągająca się wokół zamku znajdowała się początkowo nad samym brzegiem morza, zatem większa część dzielnicy wyrosła na obszarze, który odebrano morzu.

★★ **Castle of Good Hope (Zamek Dobrej Nadziei)** Plan II B2

Czas zwiedzania: 1 godz. 30 min.

Na rogu Darling St. i Buitenkant St. - ☎ 021 787 1249 - www.castleofgoodhope.co.za - 9.00–16.00, zwiedzanie z przewodnikiem 11.00, 12.00, 14.00, 15.00 i 16.00 - 50 ZAR, ulgowy 25 ZAR - ceremonia kluczy codz. o 10.00 - zmiana warty codz. o 12.00 - 20 ZAR - restauracja.

Holendrzy, którzy w latach 1666–79 wzniesli twierdzę na planie pięcioramiennej gwiazdy z bastionem na każdym z rogów, inspirowali się francuskimi projektami Vaubana. To najstarszy budynek w południowej Afryce. Za czasów angielskiej dominacji zamek pełnił rolę siedziby władz świeckich i wojskowych Kapsztadu. Od 1917 r. w zamku mieści się **siedziba władz** prowincji. Ze szczytu murów obronnych roztacza się piękny **widok**★ (przechodzimy przez bramę w budynku B, na prawo od głównego wejścia).

Kup książkę

Poleć książkę

Przez środek fortecy przebiega „Kat”, mur obronny o długości 116 m i wysokości 12 m, przy którym znajdują się **The Secunde**, rezydencja zastępcy komandora fortu, i mieszkania oficerów. Do środka wchodzi się bogato zdobionymi **schodami**★ prowadzącymi do sali, w której można podziwiać **kolekcję Williama Fehra**★, (☎ 021 467 72 23 - www.iziko.org.za - 9.30–15.30 - 30 ZAR, 5–18 lat 15 ZAR), czyli interesujące zbiory malarstwa, widoków Kapsztadu i zabytkowych mebli. Na uwagę zasługuje również **Military Museum**★ (*bilet uprawnia do obejrzenia William Fehr Collection, takie same godziny zwiedzania*), które mieści się w budynku na lewo od głównego wejścia.

Grand Parade Plan II B2

Po wyjściu z zamku idziemy cały czas prosto, docieramy do rozległego placu, na którym kiedyś odbywały się parady wojskowe. Po wyjściu z więzienia w maju 1994 r. Nelson Mandela wygłosił na tym placu pierwszą publiczną przemowę, której wysłuchało 100 tys. osób.

★ **City Hall** Plan II B2

Okazały wiktoriański ratusz z neoklasycystyczną fasadą (od strony Darling Street) zwieńczoną **repliką Big Bena**. Obecnie w murach budynku mieści się miejska biblioteka, bo władze miasta przeniosły się do **Civic Centre** (Plan II B1–2), dużego, nowoczesnego budynku, który wznosi się na północ od dworca kolejowego. Przy City Hall skręcamy w Darling Street, następnie w prawo w Buitenkant Street i idziemy ok. 200 m.

DZIELNICA DYSTRYKTU SZÓSTEGO Plan II B2–3

Czas zwiedzania 2 godz.

Dystrykt szósty, graniczący z dzielnicą zamkową, to dawny okręg robotniczy, zamieszkały przez ludność mieszaną, zrównany z ziemią za czasów apartheidu. Dzielnicą, w której nadal nie brakuje terenów leżących odłogiem, przechodzi stopniową metamorfozę, dziś znajduje się tu kilka ważnych miejsc na mapie miasta.

★ **The District Six Museum** Plan II B2

☎ 021 466 72 00 - www.districtsix.co.za - pn.–sb. 9.00–16.00 - 40 ZAR, ulgowy 15 ZAR. Muzeum, które mieści się w dawnym kościele metodystów, przybliży historię gwarnej, robotniczej dzielnicy, którą apartheid zniszczył w latach 1966–82 (zob. ramka). Za pomocą zdjęć, a także przedmiotów codziennego użytku (rekonstruk-

Kup książkę

Poleć książkę

Góra Stołowa
© wallixx / Fotolia.com

cja wnętrza robotniczego mieszkania) wystawa ukazuje – w poruszający sposób – współistnienie różnych społeczności i intensywne życie wspólnotowe, sportowe i kulturalne. Największa część Dystryktu Szóstego wciąż czeka na odbudowę, do życia powołano stowarzyszenie, którego celem jest umożliwienie dawnym mieszkańcom i ich rodzinom powrotu do dystryktu.

Po wyjściu z muzeum skręcamy w lewo i idziemy w górę Buitenkant St. 200 m.

★ Rust en Vreugd Plan II B3

☎ 021 467 72 23 - www.iziko.org.za - czw.–pt. 9.00–17.00 - 20 ZAR, 6–18 lat 10 ZAR. W tej wspaniałej rezydencji z rokokowym balkonem, który góruje nad przepięknym **ogrodem**★ w stylu francuskim, panuje zgoła inna atmosfera niż w pobliskim Dystrykcie Szóstym. Dom, który powstał w 1777 r. należał do **Willema Cornelisa Boersa**, wysokiego rangą pracownika Kompanii Wschodnioindyjskiej. We wnętrzu można podziwiać zbiory malarstwa i rycin.

★★ WZGÓRZA WOKÓŁ KAPSZTADU

★★★ Table Mountain National Park (Góra Stołowa) Plan I B3

Czas zwiedzania: co najmniej 2 godz. w obie strony.

☎ 021 424 81 81 - www.tablemountain.net - kolejka linowa 8.30–18.30 zimą, 8.00–20.00 latem - 290 ZAR w obie strony (275 ZAR od 13.00), 4–17 lat 140 ZAR (135 ZAR od 13.00).

👉 Najlepiej wyruszyć późnym popołudniem, aby dotrzeć na miejsce o zachodzie słońca; warto zabrać ze sobą ciepły sweter lub bluzę, bo na szczycie może wiać silny wiatr.

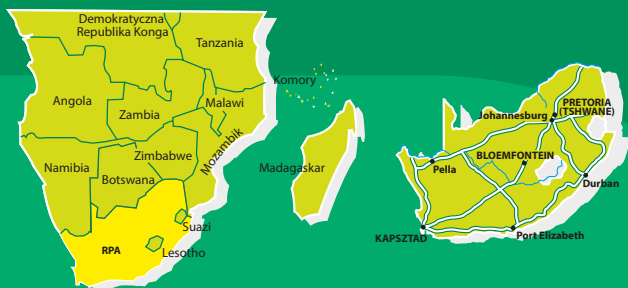
BULDOŻERY KONTRA POPULACJA MIESZANA

Dystrykt Szósty to nazwa części miasta, która rozciąga się od podnóży Góry Stołowej do Zamku Dobrej Nadziei. Kiedyś była to robotnicza, kosmopolityczna dzielnica, w której obok siebie mieszkali przedstawiciele populacji mieszanej, Żydzi, muzułmanie i grupka czarnoskórej ludności. Pod pretekstem niehigienicznych warunków dzielnicę ogłoszono w 1966 r. „białą strefą”, a władze powzięły decyzję o stopniowym przesiedleniu 60 tys. mieszkańców do *townships*. Operacja trwała kilkanaście lat i w 1982 r. dzielnica została zrównana z ziemią przez buldożery, oszczędzono jedynie kilka budowli religijnych.

Kup książkę

Poleć książkę

RPA

Ruszajcie w świat z przewodnikami Michelin!

W trzech częściach **Zielonego Przewodnika** znajdziecie niezbędne informacje, dzięki którym odkryjecie cel Waszej podróży:

- **Organizacja podróży** – informacje przydatne przed wyjazdem i w trakcie podróży
- **Informacje krajoznawcze** – wiadomości geograficzno-historyczne i kulturowe
- **Odkrywanie RPA** – trasy zwiedzania i opisy interesujących miejsc

Gwiazdki – tradycyjny system oceny atrakcji turystycznych

zobacz koniecznie

warto odwiedzić

godne uwagi

Pełny zestaw dokładnych **map**:

- **Mapa ogólna regionu**
- **Proponowane trasy wycieczek**
- **Plany miast i regionów**

Wybrane **adresy na każdą kieszeń**

Hotele, pokoje gościnne, restauracje, bary

Propozycje **zwiedzania z rodziną**

Miejsca i atrakcje dla rodzin z dziećmi oznaczone symbolem

Księgarnia internetowa:

<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:

tel.: 0 801 339900

kom.: 0 601 339900

MICHELIN

Zaplanuj trasę podróży
z serwisem
www.ViaMichelin.com

ISBN 978-83-283-4622-2

9 788328 346222 >

Cena 59,90 zł

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA

 Helion SA